

Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра педагогіки і психології (дошкільної та корекційної)
імені проф. Т.І. Поніманської

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВП 24 ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

(шифр і назва навчальної дисципліни)

спеціальність 012 Дошкільна освіта

Освітня програма Дошкільна освіта

(шифр і назва спеціальності)

інститут, факультет педагогічний

(назва інституту, факультету, відділення)

2019-2020 навчальний рік

Робоча програма «Інноваційні педагогічні технології в дошкільній освіті» для студентів за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта».

Мова навчання: українська

Розробник: **Дичківська Ілона Миколаївна** – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) імені проф. Т.І. Поніманської.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) імені проф. Т.І. Поніманської

Протокол від «27» серпня 2019 року № 8

Завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) імені проф. Т.І. Поніманської

_____ (проф. І.М. Дичківська)
(підпис)

Робочу програму схвалено методичною комісією педагогічного факультету за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

Протокол від «30» серпня 2019 року №2

Голова методичної комісії педагогічного факультету

_____ (доц. Н.А. Сяська)
(підпис)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів 4	Галузь знань 0101 Освіта/Педагогіка	Варіативна	
Модулів – 3	Спеціальність (професійне спрямування): 012 Дошкільна освіта	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		4-й	3-4-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: <i>скласти порівняльну таблицю визначальних характеристик (мета, особливості, роль педагога, форми організації освітнього процесу) системних і модульних інноваційних педагогічних технологій у дошкільній освіті</i>		Семестр	
Загальна кількість годин – 120		7-й	6-7-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних 7 семестр – 2,5 год. самостійної роботи студента 7 семестр – 3 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		24 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		24 год.	4 год.
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		72 год.	108 год.
Індивідуальні завдання:			
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 40/60
- для заочної форми навчання – 13/87

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – поглиблення і розширення професійної підготовки спеціалістів у галузі дошкільної освіти, становлення творчої індивідуальності педагога, що розвивається і формується в умовах альтернативної освіти, змісту і технології навчання та виховання; підготовка майбутніх педагогів до інноваційної діяльності.

Завдання курсу:

- 1) розкрити основні чинники, причини, бар'єри у процесі здійснення інноваційної діяльності педагога.
- 2) формувати психологічну готовність до прийняття нового, розвивати сприйнятливості до педагогічних нововведень.
- 3) дати студентам систему знань у галузі інноваційної діяльності вихователя в сучасному дошкільному навчальному закладі.

4) формувати у студентів творче мислення на основі розширення загального наукового світогляду в галузі педагогічної інноватики.

Вивчення навчальної дисципліни спрямоване на формування у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

інтегральна компетентність:

– здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у галузі розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів педагогічної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов;

загальна компетентність:

– здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, критичності та самокритичності;

– здатність до самостійного пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел, до вільного користування засобами сучасних інформаційних і комунікаційних технологій;

– здатність ідентифікувати, формулювати та розв'язувати проблеми, приймати рішення і діяти відповідно до морально-етичних і правових норм;

– здатність створювати команду, мотивувати її членів та досягати спільних цілей;

фахові компетентності:

– здатність використовувати теоретичні знання й практичні навички для оволодіння інноваційними педагогічними технологіями у дошкільній освіті.

– здатність до інноваційної діяльності з урахуванням сучасних пріоритетів освіти.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- концепції, положення, нормативно-правові документи альтернативних закладів освіти, що реально існують;

- загальні засади педагогічної інноватики;

- сутність і особливості педагогічної технології, інноваційної діяльності педагога;

- найпоширеніші у дошкільній освіті інноваційні педагогічні технології;

- основні аспекти готовності педагога до інноваційної діяльності з урахуванням сучасних пріоритетів освіти.

вміти:

- впроваджувати сучасні розвивальні та інформаційно-комунікаційні технології виховання і навчання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, передбачати їх освітній ефект та оцінювати досягнуту результативність.

- організовувати самостійну дослідницьку роботу, складати авторські програми.

3. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІННОВАТИКИ

Тема 1. Педагогічна інноватика у структурі наукового знання

Пріоритетність проблем педагогічної інноватики серед проблем наукової педагогіки. Основні поняття педагогічної інноватики: нове, нововведення, інновація, інноваційний процес, інноваційна педагогічна діяльність.

Складові педагогічної інноватики: педагогічна неологія як вчення про створення нового у педагогіці; педагогічна аксіологія як вчення про сприймання нового; педагогічна праксіологія як теорія застосування педагогічних нововведень.

Закони перебігу інноваційних процесів у системі освіти.

Класифікація педагогічних інновацій.

Структури інноваційних процесів: 1) розробка (створення або пошук і адаптація) нововведення; 2) вивчення створеного: оцінка експертами, експериментальна дослідна перевірка, науково-педагогічна експертиза; 3) доробка спеціалістами; 4) впровадження у практику; 5) подальший розвиток предмета інновації. Динаміка розвитку інноваційного освітнього процесу.

Завдання педагогічної інноватики на сучасному етапі.

Тема 2. Педагогічна технологія

Історичне поняття «технологія». Технологія як мистецтво володіння процесом. Стандартизація, уніфікація процесу і можливість його відтворення стосовно до заданих умов як головні ознаки технології. Виникнення нових технологій як результат розвитку науки і техніки.

Історичні аспекти педагогічної технології. Поняття «педагогічна технологія». Різноманітність формулювань терміну. Рівні використання поняття «педагогічна технологія». Технологізування педагогічного процесу як перетворення виховання й навчання у свого роду виробничо-технологічний процес з гарантованим результатом.

Зміст поняття «педагогічна технологія». Педагогічні технології – якісно новий ступінь розвитку «виробничого апарату» педагогіки.

Класифікації педагогічних технологій.

Головні ознаки сучасних педагогічних технологій. Відмінність педагогічної технології від педагогічної, дидактичної і методичної систем.

Тема 3. Інноваційна діяльність педагога.

Готовність педагога до інноваційної діяльності

Поняття про інноваційну педагогічну діяльність, її структурні компоненти: мотиваційний, креативний, операційний, рефлексивний. Типологія педагогів за їх ставленням до нововведень. Творча сприйнятливість до нововведень. Професійна свідомість, особистісні установки, центрація педагога. Індивідуальний стиль діяльності педагога.

Психологічні бар'єри в інноваційній діяльності педагога. Види психологічного захисту педагога. Взаємини педагога-новатора з колегами, адміністрацією, стиль його поведінки. Конфлікти та інноваційна діяльність педагога.

Готовність педагогів до інноваційної діяльності, рівні її сформованості. Види

готовності до інноваційної педагогічної діяльності. Методи діагностики готовності педагога до інноваційної діяльності: 1) до реалізації нововведення; 2) під час здійснення інноваційної діяльності; 3) після впровадження нововведення в педагогічний процес.

Формування готовності педагогів до інноваційної діяльності. Розвиток інноваційної поведінки педагога.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. МОДУЛЬНІ ТА ЛОКАЛЬНІ ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Тема 4. Технології раннього та інтенсивного навчання

М. Зайцева і Г. Домана

Наукова обґрунтованість технології раннього та інтенсивного навчання М. Зайцева. Дослідження П. Анохіна, В. Бехтерева, Л. Виготського, О. Леонтєва, І. Павлова, І. Сеченова, О. Ухтомського – базис комплексу оригінальних методичних прийомів технології М. Зайцева.

Побудова навчального процесу на засадах природовідповідного розвитку дитини, через відносини і діяльність. Активізація пізнавальної потужності дитячого мозку.

Концептуальні засади технології: складовий принцип навчання читання, відмова від фонемного принципу; поєднання навчання зі співами (запам'ятовування складів у формі легких складових пісенок-наспівок); шлях до читання – через письмо; використання всіх видів пам'яті: звукової, об'ємної, моторної, кінестетичної; сприйняття всіма органами чуття, максимальна наочність тощо.

Завдання ігор-посібників М. Зайцева «Кубики Зайцева» і «Столік», їх характеристики: максимальна наочність, логічність побудови.

Особливості змісту технології (послідовність тематики, технологічний ланцюжок виконання, рекомендації).

Мета раннього розвитку і виховання дітей за системою Г. Домана.

Концептуальні засади технологій Г. Домана. Два аспекти раннього розвитку дитини: 1) загальний розвиток; 2) навчання читання, математики, основ природничих наук, літератури, мистецтва. Функціональний і потенційний інтелект людини. Головні характеристики людського інтелекту. Значення раннього розвитку і виховання дитини.

Дитина як «лінгвістичний геній». Особливості технології навчання дітей читання. Технологія навчання дітей математики. Етапність навчання дітей у ранньому віці математики. Принцип енциклопедичності у ранньому навчанні дітей. Суть та особливості технології формування у дітей енциклопедичних знань. Збагачення розуму дитини різноманітними фактами, які є основою знань. Розподіл і вивчення матеріалу за картками-бітами знань. Вимоги до пояснювальних текстів карток.

Тема 5. Технології розвитку творчої особистості Г. Альтшуллера

Теорія розв'язання винахідницьких завдань у педагогічному контексті. Діалектичні закони розвитку систем як творча основа ТРВЗ. ТРВЗ – система виховання й розвитку мислення людини.

Основні принципи ТРВЗ, адаптовані для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Принцип природовідповідності навчання як вихідне положення технології ТРВЗ по відношенню до дітей. Технологія ТРВЗ для дошкільників і молодших школярів – технологія колективних ігор і занять з детальними методичними рекомендаціями для вихователів і вчителів. Вплив інструментарію ТРВЗ на хід пошукової діяльності в процесі

розв'язання творчих завдань дітьми.

Розвиток пізнавальних і творчих здібностей дітей засобами ТРВЗ. Розв'язання протиріч – ключ до творчого мислення. Система ігрових і казкових завдань для розв'язання протиріч. Прийоми розв'язання протиріч Методи розвитку творчої уяви в системі ТРВЗ: метод фокальних об'єктів, системний оператор, метод снігової лавини, метод Гамлета, метод тенденцій, фантограма та ін.

Місце ТРВЗ у системному підході до навчання й виховання дітей. Технологія організації навчально-виховної роботи на основі ТРВЗ. Гуманістичний характер технології.

Тема 6. Технологія фізичного виховання дітей М. Єфименка

Основні професійні заповіді М. Єфименка.

Тотальний ігровий метод – основа технології фізичного виховання дітей. «Граючи – навчати, граючи – розвивати, граючи – оздоровлювати, граючи – виховувати» – головна заповідь авторської технології М. Єфименка.

Особливості «Театру фізичного розвитку та оздоровлення» дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Велика тематична гра (макрогра) як форма проведення заняття з фізичної культури. «Фізкультурна казка» як ігрове дійство, організоване з урахуванням основних природних закономірностей рухового розвитку дитини. Підпорядкування макрогри певній меті та відповідність її певному руховому режиму. Ситуаційні міні-ігри та ігри-вправи як складові макрогри. Ігровий простір та ігрова атмосфера фізкультурного залу як необхідна умова проведення заняття з фізкультури.

Аналогія ігрового методу з театральним дійством: педагог – режисер, заняття – спектакль, фізкультурний зал – театральна сцена, план-конспект – сценарій заняття, діти – актори. Поєднання рухової та мовленнєвої діяльності у фізичному вихованні дітей. Значення системи колірної і музичної супроводу на занятті («кольоромузики»). Особливості використання основних рухових режимів у технології М. Єфименка: лежачого, повзального, сидячого, стоячого, лазального, бігового, стрибкового.

Критерії майстерності педагога-інструктора з фізвиховання: уміння забезпечити моторну щільність та функціональну вартість заняття, вміння заряджати дітей позитивною світлою енергією задоволення від гри, взаємодії з оточуючими.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. СИСТЕМНІ ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Тема 7. «Будинок вільної дитини» М. Монтессорі

Філософські й психологічні засади педагогічної технології М. Монтессорі. Своєрідність поглядів М. Монтессорі на основні чинники розвитку особистості. Пристосування виховання до внутрішніх імпульсів дитячої природи. Індивідуальність дитини та її інтереси як вихідні позиції Монтессорі-методу. Повноцінне використання сензитивних періодів. Всотуючий розум – важлива особливість психічного розвитку дитини, відкрита М. Монтессорі. Лікувальні аспекти технології М. Монтессорі.

Педагогічні умови реалізації технології індивідуального виховання дітей М. Монтессорі. Створення сприятливого «підготовленого» середовища, його розвивальний потенціал. «Відкриті» двері і свобода рухів дитини. Життєві правила у Будинку дитини. Свобода як необхідний елемент виховання і умова розвитку свідомої самодисципліни дитини. Дидактичний матеріал – важлива складова підготовленого

середовища. Принципи створення і використання матеріалу, його види. Творча особистість педагога в системі М. Монтессорі. «Чекай і спостерігай» як педагогічне кредо вихователя.

Технологія навчання М. Монтессорі. Чуттєве сприймання як основа розумового розвитку дітей. Дидактичний матеріал Монтессорі як засіб розвитку сенсорної культури дитини. Емоційно-чуттєвий аспект розвитку мовлення. Спонтанне навчання письма. Урок «номенклатури» (М. Монтессорі), його ступені. «Спільне коло» і «уроки тиші». «Матеріалізовані абстракції» як спосіб математичного пізнання світу. «Космічне виховання» – метапредмет Монтессорі-школи для ознайомлення дітей з навколишнім світом і людською культурою. Гра в технології М. Монтессорі: своєрідність підходу. Відродження Монтессорі-педагогіки в сучасній Україні.

Тема 8. «Йена-план-школа» П. Петерсена

Прогресивна школа без примусу і покарання Петера Петерсена. Антропологічні посилки в педагогіці Петерсена («вивільнення людського в маленькій людині»). Критика авторитаризму, жорсткої регламентації режиму дня, класно-урочної системи традиційної школи. Конструювання людських взаємин на гуманістичних засадах як реалізація ідеї «спільності і братерства». Головні засоби духовно-морального виховання особистості в педагогіці Петерсена. Опора на індивідуальність дитини та віра у невичерпні виховні можливості оточуючого її середовища. Відстоювання свободи кожної дитини, її права на індивідуальну творчість.

Технологія формування індивідуальності через общинність у педагогіці Петерсена. Культивування педагогіки общинності – важливий постулат гуманістичного руху. Створення «людської школи, яка формує гуманну і вільну особистість». Альтернативний підхід до організації життєвого простору для дітей. Орієнтація на спонтанну активність, природну моторику, свободу рухів дитини. «Базова група» (або «штам-група») як ядро шкільної общини. Формування «груп одного столика». «Закон групи» у системі виховання дітей в общині.

Технологія навчання за «Йена-планом» П. Петерсена. Відмова від класно-урочної системи. Формування гетерогенних груп. Поєднання групової та індивідуальної роботи. Бесіда, праця, гра, свято як основні засоби навчально-виховної роботи. Суб'єктивні та об'єктивні звіти як види педагогічної оцінки.

Тема 9. Антропософські школи Р. Штейнера

Антропософія Р. Штейнера як основа вальдорфської педагогіки. Антропософський погляд на людину як єдність душі, духу і тіла. Вчення Штейнера про шляхи пізнання душевного і духовного світу.

Теорія життєвих ритмів та її втілення у педагогічному процесі вальдорфської школи. Поняття фізичного, астрального та ефірного тіла. Рух і взаємовплив різних тіл як основа чергування життєвих ритмів. Періоди розвитку дитини як життєві ритми. Адекватність педагогічного впливу життєвому ритму дитини. «Ритмічний елемент» як спосіб організації життя дітей. Ритмічні ігри та евритмія у вальдорфських школах.

Ідея гармонії дитини та навколишнього середовища в педагогіці Р. Штейнера. Антропософський підхід до розуміння природовідповідності як кармовідповідності. Орієнтація педагога на «карму» дитини як шлях до індивідуалізації її виховання. Гармонізація взаємин дитини з навколишнім середовищем і природою. Привнесення в середовище дитини елементів природи: природних фарб, тонів, звуків, форм. Лікувальні

аспекти вальдорфської педагогіки.

Технологія організації педагогічного процесу у вальдорфських школах. Цілісність і «об'єднаність» вальдорфської школи як альтернатива багатоступеневій системі освіти. Гармонія розумової, естетичної і трудової діяльності дітей. Ідея занурювання в процес навчання, «навчальні епохи». Краса як мета і спосіб виховання, щоденні естетичні цикли. Виховання ремеслом – заключна і обов'язкова частина шкільного дня. Вальдорфський педагог – «вихователь, пастор, художник і лікар». Демократизм і самоуправління вальдорфської школи.

Тема 10. «Школа успіху й радості» С. Френе

Селестен Френе – противник традиціоналізму й консерватизму в педагогіці. Боротьба Френе з авторитарною педагогікою, «дресуванням на слухняність» дитини. Відмова від традиційного підручника, обґрунтування різних варіантів його заміни. Критика методики початкового навчання, заснованої на дослівному запам'ятовуванні навчального матеріалу. Відмова від традиційної шкільної оцінки та системи «класифікації».

Концептуальні засади технології С. Френе. Дух гуманізму і самовідданої любові до дітей у технології Френе. Врахування своєрідності та самобутності дитячої психіки. Цілеспрямована стимуляція внутрішньої емоційної та інтелектуальної активності дітей. Індивідуалізоване навчання як ядро педагогічної моделі Френе. Особливості планування навчального процесу. Індивідуальні тижневі плани дітей. Оригінальна технологія навчання рідної мови як живому засобу спілкування. Своєрідність педагогічного контролю і педагогічної оцінки. Роль шкільного кооперативу у виховному процесі. Рада кооперативу як орган самоуправління і дисциплінарна інстанція. Стінна газета як виховний засіб.

«Нові матеріальні засоби» навчання – яскраві символи школи С. Френе. Шкільна типографія як важливий засіб навчання та виховання. Стимулювання дитячої творчості на основі вільних текстів. Дидактичні картотеки як альтернатива шкільному підручнику. Елементи програмованого навчання в педагогічній технології С. Френе.

Тема 11. «Школа для життя, через життя» О. Декролі

Принцип антропоцентризму як основа педагогічної технології Декролі. Виховання «для життя і через життя» – метод і кредо педагогіки О. Декролі. Критика Овідом Декролі методів навчання й виховання, організації традиційної школи.

Програма «Школи для життя, через життя». Принцип концентрації освітньої програми навколо «центрів інтересів» (О. Декролі). Важливість пристосування навчання до нахилів і інтересів дитини в ранньому та дошкільному дитинстві. Усвідомлення свого «Я» – перша умова цілісного духовного життя. Смысл навчання і виховання – культивування закладених самою природою потреб і формування на їх основі моральних якостей. Основні потреби дитини. «Програма асоційованих ідей» О. Декролі. Необхідність вивчення природного й соціального середовища. Три стадії засвоєння матеріалу: спостереження, асоціація, вираження. Педагогічні завдання кожної стадії. Порівняння за подібністю і відмінністю як головний метод розвитку мислення дитини. Оригінальність методики класифікування та колекціонування О. Декролі. Розвиток дитини через безпосереднє оволодіння соціальним досвідом. Врахування краєзнавчого і трудового принципу в організації навчання та виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку.

Технологія організації освітньої роботи. Принцип самонавчання як основа технології.

Оригінальний дидактичний матеріал (освітні ігри, система карткових завдань) як умова самонавчання дітей. Погляди О. Декролі на гру як на творчу діяльність дитини, засіб збудження її рухової активності й духовного розвитку. Класифікація ігор, методика їх проведення. Значення педагогічної техніки.

Тема 12. Технології розвивального навчання

Історико-педагогічні засади проблеми розвитку. Погляди Конфуція, Сократа, Демокріта, Квінтіліана, педагогів-гуманістів епохи Відродження, Я.А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, Й.-Г. Песталоцці, Л. Виготського на проблему розвитку і розвивального навчання.

Технологія розвивального навчання Л. Занкова. Розвиток як провідний критерій оцінювання роботи школи, дослідно-експериментального дослідження об'єктивних педагогічних закономірностей у співвідношенні навчання та розвитку. Ідея включення у педагогічний експеримент психологічних методів вивчення загального розвитку учнів як засобу результативності педагогічних нововведень. Загальний розвиток як розвиток здібностей учнів. Основні дидактичні принципи розвивального навчання Л. Занкова: принцип навчання на високому рівні складності; принцип навчання швидким темпом; принцип провідної ролі теоретичних знань; принцип усвідомлення школярами процесу учіння; принцип цілеспрямованої і систематичної роботи з розвитку всіх учнів.

Технологія особистісно-розвивального навчання Ельконіна – Давидова. Становлення особистості дитини як суб'єкта різноманітних видів і форм людської діяльності. Формування у молодших школярів ставлення до навчальної діяльності як до особистої мети свого розвитку. Особливості цілеспрямованої навчальної діяльності, її структура (навчально-пізнавальні мотиви, навчальне завдання, навчальні дії, оцінювання). Змістове узагальнення як основоположний принцип розвивального навчання і основа системи теоретичних знань.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Загальні засади педагогічної інноватики. Інноваційна діяльність педагога												
Тема 1. Педагогічна інноватика у структурі наукового знання	8	2	2			4	9	1				8
Тема 2. Педагогічна технологія	8	2	2			4	9	1				8
Тема 3. Інноваційна діяльність педагога. Готовність педагога до інноваційної діяльності	10	2	2			6	10					10
Разом за змістовим модулем 1	26	6	6			14	28	2				26
Змістовий модуль 2. Модульні та локальні інноваційні педагогічні технології												
Тема 1. Технології раннього навчання М. Зайцева і Г. Домана	8	2	2			4	8					8
Тема 2. Технологія розвитку творчої особистості Г. Альтшуллера	8	2	2			4	9	1				8
Тема 3. Технологія фізичного виховання дітей М. Єфименка	8	2	2			4	11	1				10
Разом за змістовим модулем 2	24	6	6			12	28	2				26
Модуль 2												
Змістовий модуль 3. Системні інноваційні педагогічні технології												
Тема 1. «Будинок вільної дитини» М. Монтесорі	12	2	2			8	12	1				11
Тема 2. «Йена-план-школа» П. Петерсена	10	2	2			6	10		2			8
Тема 3. Антропософські школи Р. Штейнера	12	2	2			8	12	1				11
Тема 4. «Школа успіху й радості» С. Френе	12	2	2			8	10	1				9
Тема 5. «Школа для життя, через життя» Ж.-О. Декролі	12	2	2			8	10	1				9
Тема 6. Технології розвивального навчання	12	2	2			8	10		2			8
Разом за змістовим модулем 3	70	12	12			46	64	4	4			56
Усього годин	120	24	24			72	120	8	4			108
Модуль 3												

ІНДЗ	8		-	-	8	-			-	-	-	
Усього годин	8				8							

5. Теми лекцій

1. Педагогічна інноватика у структурі наукового знання.
2. Педагогічна технологія.
3. Інноваційна діяльність педагога. Готовність педагога до інноваційної діяльності.
4. Технології раннього навчання М. Зайцева і Г. Домана.
5. Технологія розвитку творчої особистості Г. Альтшуллера.
6. Технологія фізичного виховання дітей М. Єфименка.
7. «Будинок вільної дитини» М. Монтесорі.
8. «Йєна-план-школа» П. Петерсена.
9. Антропософські школи Р. Штейнера.
10. «Школа успіху й радості» С. Френе.
11. «Школа для життя, через життя» Ж.-О. Декролі.
12. Технології розвивального навчання.

6. Теми практичних занять

- Особливості педагогічної технології – 2 год.
Розвиток інноваційної діяльності педагога – 2 год.
Ранній розвиток і виховання дітей у технологіях М. Зайцева та Г. Домана – 2 год.
Розвиток пізнавальних і творчих здібностей дітей засобами ТРВЗ – 2 год.
«Театр фізичного виховання» М. Єфименка – 2 год.
Технологія саморозвитку дитини М. Монтесорі – 2 год.
Вальдорфська педагогіка Р. Штейнера – 2 год.
Особливості організації розвивального навчання – 2 год.
Основи педагогічної інноватики – 2 год.
Педагогіка общинності П. Петерсена – 2 год.
«Нові обрії» технології С. Френе – 2 год.
Технологія О. Декролі в контексті гуманістичної світової педагогіки – 2 год.

7. Завдання для самостійної роботи

- Підготувати реферативне повідомлення на тему «Роль інноваційних процесів у сучасній освіті» – 1 год.
- Зробити порівняльний аналіз інноваційних і традиційних навчальних закладів – 1 год.
- Проілюструвати прикладами з історії освіти закон циклічної повторюваності педагогічних інновацій – 0,5 год.
- Підтвердити закон фінальної реалізації інноваційного процесу фактами з досвіду А. Макаренка, В. Сухомлинського, С. Шацького та ін. – 0,5 год.
- Скласти найпростішу класифікацію педагогічних нововведень (наприклад, у відповідності до етапів інноваційного циклу) – 1 год.
- Зробити порівняльний аналіз різних підходів до розкриття значення поняття «педагогічна технологія» – 0,5 год.
- Визначити спільне і відмінне у поняттях «педагогічна система», «методика», «педагогічна технологія» – 0,5 год.
- Обґрунтувати своє ставлення до проблеми технологізації виховного процесу – 0,5 год.
- Підготуватись до дискусії: «Чи може вітчизняна система освіти вийти з кризи, запозичивши якусь цілісну ефективну освітню систему, яку можна було б взяти за взірць?» Підготуйте тезисну відповідь на запропоноване питання – 0,5 год.
- Скласти авторську програму розвитку навчально-виховного закладу (дитячого садка, школи) на особистісно зорієнтованій основі – 1 год.

- Проранжувати 12 найбільш значущих якостей педагога інноваційного типу – 0,5 год.
- Визначити внутрішні (спрямовані на себе) і зовнішні (спрямовані на вихованців, колег, адміністрацію тощо) мотиви інноваційної діяльності – 0,5 год.
- Вивчивши публікації про педагогів-новаторів, вихователів інноваційного типу, охарактеризувати особистісні і професійні якості декількох із них – 1 год.
- Підготуватися до проведення тренінгу «Є ідея!» (мета – формування мотивів інноваційної діяльності; навчання способам формування інноваційних характеристик) – 1 год.
- Підготуватися до проведення дискусії «Бути чи не бути нововведенню?». Питання для дискусії: а) чи завжди потрібно використовувати нововведення? б) на Вашу думку, чи є технологія новаторською, якщо вона складається з відомих елементів? в) яке Ваше ставлення до новатора і традиціоналіста? г) як би Ви вчинили, якби у Вас були негативні інноваційні установки, а Ви опинились в інноваційному колективі? д) як запобігти рутинізації нововведення? – 1 год.
- Проаналізувати особливості фонетичної теорії М. Зайцева – 0,5 год.
- Розробити приклади словесних ігор, використовуючи технологію М. Зайцева – 1 год.
- Використовуючи складові технології навчання дітей грамоти, розробити завдання для тих дітей, які відстають у засвоєнні грамоти і для тих, які випереджають у своєму розвитку однолітків. Апробувати їх. Продіагностувати дітей з метою визначення результатів діяльності – 1 год.
- Продумати можливості поєднання зображувальної діяльності та словесної творчості дітей (на прикладі технології М. Зайцева) – 1 год.
- Визначити переваги гри-посібника «Столік» для математичного розвитку дітей – 0,5 год.
- Визначити особливості технологій Г. Домана, які забезпечують розвивальний ефект у ранньому віці. Які з них Ви використали б у своїй практиці? – 1 год.
- Розробити кілька «бітів знань», обравши на свій розсуд розділ і категорію знань – 1 год.
- Продумати можливі варіанти використання ТРВЗ в організації дозвілля дітей – 0,5 год.
- Скласти конспект комплексного заняття з використанням елементів ТВРЗ для будь-якої групи дошкільного закладу – 1 год.
- Обґрунтувати власне бачення здійснення системного підходу в ознайомленні дітей з людиною і світом (компонентний, структурний, функціональний, генетичний підходи), використання прийомів роботи з «чарівним телевізором», моделюванням маленькими чоловічками – 0,5 год.
- Підготувати матеріал з досвіду роботи в Україні дошкільних закладів за технологією Г. Альтшуллера – 1 год.
- Обґрунтувати вимоги до музичного та колірнього супроводу в педагогіці (на прикладі фізичного виховання) – 0,5 год.
- Розробити конспект заняття з фізичної культури за технологією М. Єфименка – 1 год.
- Зробити порівняльний аналіз традиційної методики фізвиховання дітей дошкільного віку та технології М. Єфименка – 0,5 год.
- Роз'яснити смисл звернення дитини до педагога: «Допоможи мені це зробити самому», яке стало символом педагогіки М. Монтесорі – 0,5 год.
- Підготувати повідомлення та наочні посібники для проведення презентації на тему: «Використання Монтесорі-матеріалу у повсякденному житті» – 2 год.
- Представити матеріал з досвіду роботи в Україні дошкільних закладів за системою М. Монтесорі – 1 год.
- Прокоментувати твердження М. Монтесорі: «Дитина сама знає основні шляхи до саморозкриття особистості. Головне – не заважати їй у цьому» – 0,5 год.
- Проаналізувати запропоновані П. Петерсеном шляхи формування гуманістичних взаємин у шкільній громаді – 1 год.
- З'ясувати сутність інтеграції шкільного та сімейного дому як складової частини педагогіки общинності – 1 год.
- Запропонувати приклади завдань-проектів як методу організації навчальної діяльності в Йена-план-школах – 1,5 год.
- Обґрунтувати актуальність педагогічних ідей П. Петерсена в сучасних умовах – 0,5 год.

- Представити матеріал з досвіду роботи в Україні дошкільних закладів за системою Р. Штейнера – 2 год.
- Визначити переваги і слабкі сторони з погляду сучасної дидактики заглиблення через періодичну систему навчальних епох – 1 год.
- Розкрити зміст основного девізу вальдорфської педагогіки: «Зберігати сили дитинства і дитячості» – 0,5 год.
- Визначити співвідношення слова, думки, символу, руху у вальдорфській педагогіці – 0,5 год.
- Розробити план-конспект (2-3 варіанти) проведення ранкового прийому дітей за типом Вальдорфського дитячого садка (розташування дітей у колі, що нагадує сонечко; використання римованих віршів або пісеньок тощо) – 2 год.
- Знайти спільні й відмінні риси у виховних системах С. Френе і В. Сухомлинського – 2 год.
- Проаналізувати систему планування та оцінювання навчальної роботи в школі С. Френе – 1 год.
- Обґрунтувати, наскільки сумісні у цілісному навчально-виховному процесі цілеспрямована стимуляція активності та свободи самовираження учнів – 1 год.
- Проаналізувати педагогічні прийоми з активізації інтелектуальної та емоційної діяльності учнів – 1 год.
- Обґрунтувати новизну й оригінальність технології ознайомлення дітей з довкіллям – 0,5 год.
- Визначити спільні ознаки педагогічних технологій О. Декролі, М. Монтессорі, К. Ушинського – 2 год.
- Проаналізувати ідею центрів інтересів. Підготувати методичні рекомендації щодо створення та використання у дошкільній групі «Центру інтересу» – 2 год.
- Розкрити освітню та виховну роль ігор і карткових завдань у педагогічній технології О. Декролі – 0,5 год.
- Визначити спільні й відмінні особливості технологій розвивального навчання Л. Занкова та Ельконіна – Давидова – 1 год.
- Підготуватися до ділової гри «Міні-конференція» за такими питаннями:
 - а) цільові орієнтації розвивального навчання;
 - б) основні елементи технології;
 - в) шляхи реалізації розвивального навчання;
 - г) критерії ефективності цієї технології – 2 год.
- Заповнити таблицю – 1 год.:

Компоненти педагогічного процесу	Традиційне навчання	Розвивальне навчання
Мета		
Зміст		
Форма навчання		
Методи навчання		
Контроль і оцінка		
Тип взаємодії учителя й учня		

Індивідуальне науково-дослідне завдання: скласти порівняльну таблицю визначальних характеристик (мета, особливості, роль педагога, форми організації освітнього процесу) системних і модульних інноваційних педагогічних технологій у дошкільній освіті

Методи навчання: лекції-панорами; семінари-дискусії; самостійне опрацювання літератури; підготовка рефератів, доповідей.

Методи оцінювання: поточне тестування, усне опитування, колоквиум, підсумкова контрольна робота в кінці вивчення змістового модуля, підсумкове усне опитування (екзамен).

Критерії оцінювання знань студентів

**спеціальності «Дошкільна освіта»
за 100-бальною шкалою**

Загальні критерії оцінювання

I рівень – початковий. Відповідь студента при відтворенні навчального матеріалу елементарна, фрагментарна, зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення.

II рівень – середній. Студент відтворює основний навчальний матеріал, здатний виконувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності.

III рівень – достатній. Студент знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), вміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь повна, правильна, логічна, обґрунтована, хоча їй і бракує власних суджень. Студент здатний самостійно здійснювати основні види навчальної діяльності.

IV рівень – високий. Знання студента є глибокими, міцними, узагальненими, системними; студент вміє застосовувати знання творчо, його навчальна діяльність має дослідницький характер, позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні життєві ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію.

		Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів	
Рівні	Бали		
1. Початковий	1-34 (F) Незадовіль	Студент фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу; має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення; виявляє здатність елементарно викласти думку; може усно відтворити кілька термінів, явищ без зв'язку між ними; може обрати правильний варіант відповіді (на рівні "так - ні"); може самостійно знайти відповідь у тексті підручника; виконує 20 % від загальної кількості тестів.	
	35-59 (FX)	Студент відтворює менш як половину навчального матеріалу; за допомогою викладача виконує елементарні завдання, наводить приклади; може дати відповідь з кількох простих речень; здатен усно відтворити окремі частини теми; має фрагментарні уявлення про роботу з джерелами, не має сформованих умінь та навичок; виконує 30 % від загальної кількості тестів.	
2. Середній	60-66 (E) задовільно	Студент має початковий рівень знань; знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснень викладача, повторити за зразком певну операцію, дію; описує явища, процеси без пояснень причин, з допомогою викладача здатен відтворити їх послідовність, слабо орієнтується в поняттях; має фрагментарні навички в роботі з підручником; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі; здатен давати відповіді на прості, стандартні запитання, виявляє інтерес до навчального матеріалу, виконує 45 % від загальної кількості тестів.	
	67-74 (D) задовільно	Студент знає більш як половину навчального матеріалу; розуміє основний навчальний матеріал; здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило, відтворити його з помилками та неточностями; має стійкі навички роботи з текстом підручника; може самостійно оволодіти більшою частиною заданого матеріалу, формулює поняття, наводить приклади, знає основні дати; орієнтується в хронології; підтверджує висловлене судження одним-двома аргументами; здатен використовувати під час відповіді допоміжні наочні матеріали; відповіді непослідовні та нелогічні; виконує від 55 до 65% від загальної кількості тестів.	
III. Достатній	75-81 (C) добре	Знання студента є достатньо повними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях. Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал; розуміє основоположні теорії і факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, застосовувати вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; здатен на рецензію відповіді іншого студента; з допомогою викладача скласти план реферату, може опрацювати матеріал самостійно, вміє підготувати реферат та захищати його найважливіші положення; правильно використовує термінологію; складає прості таблиці та схеми; виконує 75 % до 80 % від загальної кількості тестів.	
	82-89 (B) добре	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання в дещо змінених ситуаціях, уміє аналізувати і систематизувати інформацію, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; висловлює стандартну аргументацію при оцінці дій, процесів, явищ; чітко тлумачить поняття; здатен самостійно опрацювати навчальний матеріал, але потребує консультацій з викладачем; виконує прості творчі завдання; виконує 85 % від загальної кількості тестів.	

IV. Високий	90-100 (A) відмінно	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї, користується широким арсеналом засобів доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ, самостійно виконує науково-дослідницьку роботу; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої обдаровання і нахили. Самостійно виконує від 95% до 100% від загальної кількості тестів
-------------	------------------------	---

Розподіл балів

Модуль 1						Модуль 2						Контрольна модульна рейтингова оцінка (залік)	Підсумкова семестрова рейтингова оцінка	
46						42								
T1	T2	T3	T4	C	A	T5	T6	T7	T8	C	A	+ 12	=100	
3	9	6	9	13	6	7	4	7	7	11	6			
Модуль 3												Контрольна модульна рейтингова оцінка (екз.)	Підсумкова семестрова рейтингова оцінка	
88														
T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	C	A					+12	=100 (200)
8	8	8	8	8	4	8	24	12						

C – бали за самостійну й індивідуальну роботу

A – бали за тест, максимальна контрольна модульна рейтингова оцінка

Максимальна кількість балів, яку може отримати студент за вивчення всього курсу – 200.

Шкала оцінювання:

90-100 балів – відмінно (A)

82-89 балів – добре (B)

75-81 бал – добре (C)

67-74 бали – задовільно (D)

60-66 балів – задовільно (E)

35-59 балів – незадовільно (FX)

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ:

- опорні конспекти лекцій;
- нормативні документи;
- тестові завдання;
- навчальні книги;
- інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни (ІКНМЗД).

Рекомендована література

Базова

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Підручник. 3-е вид., доповн. К., 2015. 349 с.
2. Дичківська І.М. Основи педагогічної інноватики: навч. посібник. Рівне, 2001. 302 с.
- 3 Освітні технології: Навч.-метод.посіб. / За заг. ред. О.М. Пехоти. К., 2009. 255 с.
4. Попова О.В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у ХХ столітті: монографія. Харків, 2001. 255 с.
5. Прокопенко І.Ф., Євдокимов В.І. Педагогічна технологія: навч. посібник. Харків, 2008. 167 с.
8. Юсуфбекова Н.Р. Общие основы педагогической инноватики. Опыт разработки теории

Допоміжна

1. Балаєва К.С. Упровадження інноваційних технологій у професійну діяльність вихователя дошкільного навчального закладу: методичні рекомендації для студентів вищих навчальних закладів напрямку підготовки «Дошкільна освіта». Чернівці: «Родовід», 2015. 212 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. К., 1998.
3. Бим-Бад Б.М. Антропологические основания теории и практики современного образования. М., 1994.
4. Бондарєва К.І., Козлова О.Г. Педагогічний аналіз інноваційної діяльності вчителя. Суми, 2001.
5. Бургин М.С. Инновации и новизна в педагогике. *Сов. педагогика*. 1989. № 12.
6. Буркова Л.В. Педагогічні інновації та їх діагностична експертиза: Теоретичний аспект. К., 1999.
7. Буркова Л.В. Технології в освіті. *Рідна школа*. 2001. № 2. С. 18-20.
8. Васьков Ю.В. Педагогічні теорії, технології, досвід (Дидактичний аспект). Харків, 2000.
9. Величко С.П. Соціально-психологічні чинники формування творчої педагогічної діяльності вчителя. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 3. С. 159-164.
10. Волинець А.Г. Сучасні педагогічні інновації і школа майбутнього. *Рідна школа*. 1993. № 8. С. 30-32.
11. Воспитание к Свободе: Педагогика Р. Штейнера / Пер. с нем. – М., 1992.
12. Воспитание чувств у детей по методу Марии Монтессори: Дидактический материал / Сост. и ред. З.Н. Борисова, Р.А. Семерникова. К., 1995.
13. Вульфсон Б.Л. Педагогика успеха и радости / Антология гуманной педагогики: Селестен Френе. М., 1997.
14. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія. К., 1995.
15. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К., 1997.
16. Гуманизация воспитания в современных условиях / Под ред. О.С. Газмана, И.А. Костенчука. М., 1995.
17. Гуманистическая направленность штайнеровской педагогики / Пер. с фин. А. Ойттинен. М., 1999.
18. Данєвська В. Інноваційні процеси та їх реалізація. *Рідна школа*. 1997. № 6. С. 16-17.
19. Дичківська І.М. Педагогічна експертиза інноваційної діяльності. *Дошкільне виховання*. 2004. № 9. С. 6-10.
20. Дичківська І.М. Розвивати інтелектуальну обдарованість. *Палітра педагога*. 2004. № 2. С. 7-10.
21. Дичківська І.М., Поніманська Т.І. Вправи у соціальній поведінці дітей за системою М.Монтессорі. Рівне, 2013.
22. Дичківська І.М., Поніманська Т.І. М. Монтессорі: теорія і технологія. К., 2014.
23. Дятленко Т. Експеримент у дошкільному закладі: перші кроки. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 5. С. 4-8.
24. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н.П.Наволокова. Харків: Основа, 2009. 176 с.
25. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. М., 1987.
26. Зязюн І.А. Освітні технології у вимірах педагогічної рефлексії. *Світло*. 1996. № 1. – С. 4.
27. Ионина Е.Н. Вальдорфская педагогика: теоретико-методологические аспекты. Харьков, 1997.
28. Майстер-класи для вихователів ДНЗ / Упоряд. В.М. Кравцова. 2-ге вид. Х., 2009.
29. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. М., 1990.
30. Кларин В.М. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. М., 1994.
31. Кларин В.М. Педагогическая технология в учебном процессе: Анализ зарубежного опыта. М., 1989.
32. Козлова О.Г. Методика інноваційного пошуку вчителя. Суми, 1998.
33. Корнетов Г.Б. Гуманистическое образование: традиции и перспективы. – М., 1993.

34. Коростылева Л.А., Советова О.С. Психологические барьеры и готовность к нововведениям. СПб., 1995.
35. Краних Э.М. Свободные вальдорфские школы. М., 2015.
36. Лаврентьева Г. Вальдорфський дитячий садок у Німеччині. *Дошкільне виховання*. 1998. №6. С. 22-23.
37. Лактіонова Г. Виховання в епоху глобалізації: нові можливості, нові ризики. *Шлях освіти*. 2005. № 4. С. 2-5.
38. Ляудис В.Я. Инновационное обучение и наука. М., 2012.
39. Мазур П. Нові педагогічні технології: поняття і сутність. *Джерела*. 2015. № 1. С. 5-9.
40. Момот Л.Я. та ін. Передовий педагогічний досвід: теорія і методика / За ред. Л.Я. Момот. К., 2014.
41. Монтессори М. Самовоспитание и самообучение в начальной школе. М., 1994.
42. Онопрієнко О. Інноваційна діяльність учителя початкових класів. *Шлях освіти*. 2004. № 1. С. 35-38.
43. Паламарчук В.Ф. Педагогічні інновації: міфи та реалії. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2002. № 3. С. 36-40.
44. Педагогічний пошук / Упоряд. І.А. Баженова. К., 1988.
45. Підласий І., Підласий А. Педагогічні інновації. *Рідна школа*. 1998. № 12.
46. Пінчук В. Інноваційні процеси – підґрунтя проектування нових освітніх технологій. *Освіта і управління*. 1998. № 3. С. 88-97.
47. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. Підручник. 3-є вид., доповн. К., 2018.
48. Пригожсин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия (Социальные проблемы инноватики). М., 1989.
49. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти. 2-ге вид., доповн., переробл. К., 2009.
50. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. К., 1999.
51. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий. М., 2006. 453 с.
52. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя. К., 1994.
53. Сластєнин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: инновационная деятельность. М., 1997.
54. Сухомлинська О.В. Цінності у вихованні дітей та молоді: стан розроблення проблеми. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1.
55. Френе Селестен / Антологія гуманної педагогіки. М., 1996.
56. Фрицюк В. До питання про дефініції креативності. *Шлях освіти*. 2003. № 4. С. 12-14.
57. Экспериментальные учебно-воспитательные учреждения Западной Европы и США. М., 1989.

5. Інформаційні ресурси

1. www.students.net.ua – український освітній портал для студентства
2. www.osvita.org.ua – освітній портал, що містить структуровані освітні ресурси України, базу даних ВНЗ України і Росії.
3. www.school.edu-ua.net – освітній сайт, який представляє в інтернеті українські навчальні програми, підручники, довідники, методичні посібники.
4. <http://www.cippe.edu-ua.net/akt.htm> – дистанційне навчання в післядипломній педагогічній освіті.
5. www.udl.org.ua – українська система дистанційного навчання.
6. www.education.gov.ua – сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.
7. www.nbuv.go.ua – сайт бібліотеки ім.В. Вернадського.